

Б. М. Фільц

Музика для дітей та підлітків

МУЗИКА ДЛЯ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ Вирізняється конкретністю сюжету, чіткістю та рельєфністю муз. форми. Виконує важливу роль в муз.-естет. вихованні підростаючих поколінь, впливає на їхнє духовне збагачення, сприйняття навколиш. світу, краси муз. мистецтва в різних його видах і жанрах. М. для д. та п. може бути як для слухання, так і для виконання дітьми й поділяється на театр., оркестр., вокал. – сольну, ансамбл. та хор., інструм. – для сольного та ансамбл. виконання. У музиці, що створюють для дит. виконання, враховують виконав. можливості дітей, зокрема діапазон голосу, хор. підготовку, рівень тех. опанування інструменту. До театр. музики належать передусім опери й балети, а також мюзикли і музика до вистав у різного типу театрах. У всіх цих галузях творчості укр. композитори мають чималі здобутки. Крім цього, починаючи з 2-ї пол. 20 ст., укр. митці створили багато музики до мультфільмів. Усвідомлюючи важливе значення муз. мистецтва для всебіч. розвитку дитини, багато композиторів створили яскраві зразки М. для д. та п. у різних жанрах, значна частина з яких увійшла до постій. репертуару юних музикантів. Найбільше творів створ. для фортепіано. Серед них – «Альбом для молоді» Р. Шуманна (1848), 14 дит. нар. пісень К. Шимановського (1857–58), «Угорські танці» Й. Брамса (1869), «Дитячий альбом» П. Чайковського (1878), «Дитячий куточок» К. Дебюссі (1908), «Мікрокосмос» Б. Бартока (1932–39).

Для дітей також творили Е. Гріг, Д. Кабалевський, С. Прокоф'єв, К. Лядов, З. Кодай, М. Мусоргський, Ж. Бізе, Б. Бріттен, П. Гіндеміт та ін. Наприкінці 19 ст. Є. Мандичевський написав першу дит. оперету «Маскарад у ніч святого Миколи», М. Лисенко створив перші укр. опери для дітей – «Пан Коцький» (1891), «Зима і Весна» (1892), «Коза-Дереза» (1893). В основу цих творів покладено укр. нар. казки, музику побудовано на відомих нар. піснях і танцях. 1900 В. Сокальський написав оперу «Ріпка», згодом К. Стеценко – «Лисичка, Котик і Півник» (1910), «Івасик-Телесик» (1911), М. Леонтович – «На русалчин Великдень» (1977). Серед кращих дит. опер 2-ї пол. 20 ст. – «Казка про загублений час» Ю. Рожавської (1968, лібрето Л. Компанієць за однойм. казкою Є. Шварца), «Царівна-жаба» Б.-Ю. Янівського (1980, лібрето Р. Кудлика), «Золоторогий олень» О. Костіна (1982, лібрето В. Лисюка за поемою Д. Павличка), «Буратіно» О. Білаша (1988, за казкою О. Толстого), «Іменини з пригодами» Т. Ярової (1992, за казкою К. Чуковського «Муха-Цокотуха»), «Коли ще звірі

говорили» М. Стецюна (1993, лібрето С. Чепалова за казкою І. Франка), «Пастка для відьми» І. Щербакова (1997, лібрето Г. Конькової за нар. казкою). До опер, написаних спеціально для дит. виконання, належать «Коли є друзі» М. Завалішиної (1966, за казкою Н. Забіли «Коли зійде місяць»), «У зеленому садку» А. Філіпенка (1967, лібрето Г. Демченко), «Королева – зубна щітка» В. Шаповаленка (1968), «Марійка-Розгубійка» Б. Алексеєнка (1971, за казкою Л. Воронкової), «Лісова школа» Б. Фільц (2012, за однойм. казкою Т. Савчинської-Латик).

Значну кількість дит. опер і оперет, а також муз. п'єс для сценіч. виконання, пройнятих мелосом укр. пісенності, створ. у 1930–80-х рр. укр. композиторами зарубіжжя. Дит. опери створили композитори – І. Білогруд, О. Залеський, Я. Ласовський, З. Лисько, В. Овчаренко, М. Фоменко, Є.-О. Садовський (усі – США), Є. Звоздецький (Канада), А. Гнатишин (Австрія), Б. Левицький (Чехословаччина), С. Лукіянович-Туркевич (Велика Британія); оперети – Я. Барнич (США), В. Овчаренко, О. Стратичук (Аргентина). Серед авторів музики до дит. п'єс – М. Гайворонський, В. Витвицький, І. Недільський. Їхні твори відіграли важливу роль у вихованні укр. ментальності, любові до України та її культур. традицій, збереженні рідної мови.

Важливими були досягнення укр. композиторів також у галузі балет. музики для дітей. Д. Клебанов створив перший в укр. музиці балет «Лелеченя» (1937, лібрето М. Пінчевського), де звірів і птахів наділено людськими почуттями; А. Коломієць – балет «Улянка» (1959, лібрето Н. Скорульської за оповіданням О. Донченка «Лісничиха») про дружбу дітей та їхню любов до природи. Балети на казк. тематику – «Кіт у чоботях» В. Гомоляки (1963, за казкою Ш. Перро), «Дюймовочка» Ю. Русинова (1964), «Снігова королева» Ж. Колодуб (1982; обидва – за Г.-К. Андерсеном), «Чарівні черевички» (1982, лібрето О. Думанова), «Чарівна обручка» (1993, лібрето З. Шилової) Т. Малюкової-Сидоренко. Всі ці твори отримали сценічне втілення в різних театрах у виконанні профес. артистів. У 2-й пол. 20 ст. написано низку мюзиклів для дітей: «Пригоди на Міссісіпі» Ж. і Л. Колодубів (1971, лібрето Д. Кісіна за М. Твенном), «Пригоди Яви і Павлуші» В. Шаповаленка (1974, за твором В. Нестайка «Тореадори з Васюківки»), «Лис Микита» (1980, за твором І. Франка), «Кицьчин дім» Ю. Знатокова (1986), «Маленька чаклунка» В. Золотухіна (1996, лібрето Д. Шевцова) та ін. Для дит. театрів писали музику М. Колесса, І. Вимер, М. Кармінський, Н. Юхновська, В. Філіпенко, Ю. Шевченко, М. Чембержі та ін.

У 1960–80-х рр. інтенсивно розвивалася галузь мультиплікац. мистецтва (див. Анімація). Успіхам мультфільмів для дітей великою мірою сприяла яскрава та образна музика композиторів Б. Буєвського, Л. Грабовського, Л. Дичко, І. Карабиця, О. Киви, В. Кирейка, А. Мухи, М. Скорика, Є. Станковича, А. Штогаренка. Укр. митці зробили внесок і в розвиток програм. симф. музики для дітей. До цікавих її зразків належать «Симфонічні казки» А. Штогаренка, симф. сюїта «Лис Микита» І. Вимера та ін. Менше творів написано для виконання дит. симф. оркестрами та інструм. ансамблями, зокрема – «Дитяча симфонія» Б.

Кудрика, Симфоніети М. Тіца та І. Польського, «Молодіжний квартет» для струн. інструментів В. Барвінського, «Пісня» і «Скерцо» для фортепіано. тріо Б. Фільц тощо. Чимало музики створ. укр. митцями для різних інструментів, для сольного виконання в супроводі фортепіано. Великою популярністю користується «Інтермецо» для скрипки та фортепіано Л. Ревуцького, «Мелодія» для скрипки, а також у варіанті для струн. оркестру М. Скорика. Композитори зверталися також до пед. репертуару в інструм. жанрах великих форм, що сприяло формуванню віртуоз. навичок у юних виконавців. Це – концерти для скрипки з оркестром А. Штогаренка, концерти для скрипки К. Шутенка, Г. Фінаровського та ін. Серед сольних інструм. творів найбільше написано також для фортепіано, серед найвідоміших – твори М. Лисенка, П. Сокальського, Я. Степового, С. Людкевича, Л. Ревуцького. У 1930-х рр. особливо репертуар. були фортепіанні твори В. Барвінського та В. Косенка.

Наймасовішою і найдоступнішою для виконання дітьми різних вікових категорій є вокал. музика, її виконують в дитсадках, школах, училищах, на навч. заняттях, в дит. колективах худож. самодіяльності тощо. Знач. внесок у цю галузь зробили М. Лисенко, М. Леонтович, К. Стеценко, Я. Степовий. 1875 М. Лисенко в Києві видав 1-й посібник для дітей «Молодощі. Збірник танків та веснянок» (увійшли 25 дит. ігор і 13 веснянок із фортепіан. супроводом композитора). 1889 у Відні надруковано «Спѣваникъ для школъ народныхъ» С. Воробкевича (на той час єдиний посібник для навч. співу в початк. і серед. школах Сх. Галичини й Буковини). Серед пісень відомою стала «Мово рідна» (сл. С. Воробкевича), що увійшла в усі букварі, друковані у Сх. Галичині до 1939. У 1907 в Києві опубліковано зб. пісень для сім'ї та школи «Луна», упорядк. К. Стеценком (увійшли обробки нар. пісень М. Лисенка, О. Кошиця, М. Леонтовича та 5 влас. обробок упорядника), 1918 – його ж «Шкільний співанник» у 3-х вип. У 1920-х рр. з'явилося багато збірок для дит. хорів: «Проліски» у 3-х вип. Я. Степового (К., 1922), «Весняночка» В. Верховинця (Х., 1924; 1927), «Слобожанські народні пісні для школи в супроводі фортепіано» В. Ступницького (К., 1928) та ін. М. Леонтович написав понад 50 обробок укр. нар. пісень, признач. для дітей шкіль. віку («Щедрик», «Дударик», «Мак», «Грицю, Грицю, до роботи», «Ой з-за гори кам'яної», «Ой сивая зозуленька» та ін.). Л. Ревуцький гармонізував 26 істор. пісень для 3-голос. шкіль. хору без супроводу до кн. Д. Ревуцького «Українські думи та пісні історичні» (К., 1919). У 1950-х рр. започатковано циклічні жанри, серед них – хор. сюїта «Волошки» й кантата «Здрастуй, весно!» П. Козицького. Новатор. пошуками позначені кантати Л. Дичко – «Сонячне коло» (сл. Д. Чередниченка), «Здрастуй, новий добрий день», «Весна» та «Слава робочим професіям» (усі – сл. Є. Авдієнка), «Барвінок» (сл. С. Жупанина; всі – 1970-і рр.). Поміж робіт кін. 20 ст. – метод. посібник «Давайте сочинять музику» (К., 1988) В. Подвали. Особливо плідно в цій галузі працював А. Філіпенко, який створив понад 300 пісень для дітей різного віку. Вони набули великого поширення в дит. садках, школах, їх виконували на урочистих концертах. Любов'ю у школярів користуються пісні «Вчителько моя», «Рідна стежина» П. Майбороди на сл. А. Малишка. До пісень, що найчастіше виконують зведені хори на урочистих акціях

різних фестивалів і конкурсів, належать «Києве мій» І. Шамо (сл. Д. Луценка), «Любимо землю свою» (сл. М. Сингаївського) та «Земле моя» (сл. І. Франка) Б. Фільц, «Дніпровська вода» І. Карабиця (сл. Ю. Рибчинського) та «Україна» Т. Петриненка в обробці для дит. хору О. Опанасюка. Серед автор. збірників пісень і хорів для дітей – «Сніжинки. Пісні для малят» Л. Дичко (1970), «Весняний дзвін» (1987), «Світе тихий» (2000), «Натхненна музикою і поезією» (2016), «Ангелику» (хор. реквієм пам'яті Героїв Небесної сотні, 2018) Б. Фільц, «Музична абетка» (1991), «Горедуб» (2009) Ж. Колодуб, «Що сказало сонце» (1990), «Сонце-Ярило» (1994) Ю. Шевченка, «Алфавітні усмішки» (1993), «Пшениченька» (1997; усі – Київ) О. Білаша.

Від 1990 укр. митці почали активно створювати духовну музику на канон. тексти. Поміж них – В. Степурко, Г. Гаврилець, В. Польова, Л. Дичко, І. Щербаков, Б. Фільц, реліг. твори яких посіли гідне місце в сучас. виконав. практиці. Частина з них, увійшовши до репертуару дит. хор. колективів з різних регіонів України, опублікована у зб. «Духовні твори українських композиторів для дитячого хору» (К., 2000). За вагомих твор. внесок і активну діяльність в галузі музики для дітей Мін-вом культури України та НСКУ 2001 встановлено Премію ім. В. Косенка. Від того ж року в м. Нова Каховка Херсон. обл. проходить щоріч. Міжнар. конкурс академ. мистецтва юних «Vivat, musica!». Беруть участь діти з України, Білорусі, РФ, Словаччини, Китаю, Грузії, Вірменії, Азербайджану, Пд. Кореї.

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Андрієвська Н. Дитячі опери М. В. Лисенка. К., 1962;
2. Олійник О. Фортепіанна творчість для дітей. К., 1979;
3. Киреева Т. О музице українских композиторов для юношества. Д., 1990;
4. Фільц Б. Пісні та хори для дітей // Історія укр. музики. Т. 4. К., 1992;
5. Белікова В. Творча діяльність видатних музикантів України другої половини ХХ століття. К., 1995;

6. Магур Л., Фрайт О. Фортепіанна та хорова творчість Богдани Фільц для молоді. Дрогобич, 2003;
7. Бурбан М. Українська дитяча опера. Наші пріоритети. Пошуки нового жанру // У вінок шани корифеям. Дрогобич, 2003;
8. Фільц Б. Види і жанри музики для дітей // Укр. мистецтво: Мат., дослідж., рец. К., 2004. Вип. 5.

Бібліографічний опис:

Музика для дітей та підлітків / Б. М. Фільц // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2020. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-70395>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).